

СЕКЦІЯ 23

КРИМІНАЛІСТИКА, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИЦИНА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДОЧИНСТВА

***Керівник секції:** завідувач кафедри криміналістики,
доктор юридичних наук, професор В. В. Тищенко*

***Секретар секції:** аспірант кафедри криміналістики
О. М. Стаурська*

ЗАГОРОДНІЙ ВІКТОР ЄВСТАФІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
ректор, професор кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук*

ТИЩЕНКО ВАЛЕРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
авідувач кафедри криміналістики, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

ПІЗНАВАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗСЛІДУВАННІ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ЕВРИСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Процес розкриття і розслідування кримінальних порушень за своєю суттю є пізнавальною діяльністю. Разом з тим, пізнання в розслідуванні має особливості з багатьох обставин, що його характеризують.

По-перше, пізнання у розслідуванні, як правило, здійснюється стосовно події, що сталися в минулому, а тому носить головним чином ретроспективний характер. Так, пізнана кримінально-релевантна подія досліджується за ознаками, які відтворюються в її наслідках у вигляді певних змін у зовнішньому середовищі, обстановці – слідах у широкому сенсі слова. Однак слідчий може стикатися з наслідками, ознаками злочину, який ще не закінчено, або злочинна діяльність ще триває, має бути продовжена, що свідчить і про перспективний, прогностичний характер пізнання.

По-друге, досудове розслідування здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами: слідчим, дізнавачем, прокурором (ст. 214 КПК України).

По-третє, пізнання події, що розслідується, здійснюється «не для себе», а має встановлений законом кінцевий адресат – суд, який і визначає законність та істинність його результатів.

По-четверте, пізнання в ході розслідування здійснюється шляхом доказування (ст. ст. 84–102 КПК), тобто в особливій процесуальній формі, та передбаченими в Законі процесуальними засобами: слідчими (розшуковими) діями, негласними слідчими (розшуковими) діями та іншими процесуальними діями, за допомогою яких виявляються, фіксуються, засвідчуються і перевіряються докази, що збираються.

По-п'яте, процес пізнання у досудовому розслідуванні обмежений процесуальними термінами як загалом, так і стосовно окремих процесуальних дій та заходів [1, с. 92–96].

Названі особливості пізнавальної діяльності у розслідуванні, як і саме розслідування загалом, його строга регламентація, передбачена законом послідовність виконання прийнятих процесуальних рішень вимагають плановості та раціоналізації, програмування та алгоритмізації, забезпечення технічними ресурсами [2].

Подальше дослідження проблем оптимізації розслідування призвело до висновку про доцільність використання категорії «технологія» у всіх розділах криміналістики, а також змістовної характеристики слідчої та експертної діяльності [3].

Технологічний характер діяльності з розслідування злочинів відзначається такими рисами: 1) системність, що передбачає цілеспрямованість на розкриття злочинів як загального стратегічного завдання розслідування, а також вирішення окремих тактичних завдань; 2) організаційна оптимальність, що включає чітку взаємодію слідчого з усіма учасниками розслідування; 3) програмування розслідування на основі врахування його етапу та вихідної слідчої ситуації, постановки тактичних завдань, а також визначення комплексу засобів та методів їх вирішення; 4) визначення алгоритмів вирішення кожної тактичної задачі у певній послідовності та взаємозв'язку слідчих дій та тактичних операцій.

Відаючи належне технологічному підходу до розслідування злочинів, постає питання: чи вичерпується характеристика діяльності з розкриття та розслідування злочинів її технологічністю?

Необхідно зважити на те, що пізнавальна діяльність у розслідуванні у багатьох випадках утруднена через дефіцит інформації, а наявні у слідчого відомості можуть не відповідати дійсності, тобто бути помилковими з низки причин суб'єктивного та об'єктивного характеру. З самого початку розслідування слідчому доводиться займатися пошуком носіїв потрібної інформації, видобувати, розшифровувати, інтерпретувати, оцінювати та перевіряти, процесуально закріплювати та засвідчувати її, трансформуючи носії інформації у джерела доказів. Тому, наголошуючи на особливості пізнавальної діяльності в розслідуванні, ми говоримо про її інформаційно-пошуковий характер.

Не слід забувати, що кожна суб'єктна подія, у тому числі злочинного характеру, кожна кримінальна ситуація, з якою стикається слідчий, – індивідуальні та неповторні. Порівнюючи однорідні події злочину, можна відзначити їх схожість у деяких обставинах, що дає змогу їх типізувати та розробляти типові криміналістичні характеристики, типові моделі, типові програми та алгоритми розслідування, типові рекомендації тощо. Але констатація певної схожості (наприклад, у способі вбивства за допомогою вогнепальної зброї) не означає, що методи розкриття таких злочинів будуть однакові. Не можна бездумно використовувати типові програми розслідування тих чи інших злочинів. Це не дасть потрібного результату. Доводиться знаходити ті особливості, які і надають цій події унікальність, а виявивши їх, визначити ниточку, що веде до її розгадки.

Це означає, що потрібно використовувати не тільки методи формальної логіки, а й методи евристичні – спрямовані на пошук і віднайдення найкоротших шляхів розв'язання поставленого нестандартного завдання. В даному випадку потрібно говорити про творче (продуктивне) мислення в процесі розслідування злочинів. Таке мислення застосовується при вирішенні нестандартних для суб'єкта інтелектуальних завдань і лише тоді закінчується отриманням продуктивних результатів.

Необхідно підкреслити, що евристичний, творчий підхід є необхідним не тільки для вирішення окремих складних завдань із високим рівнем невизначеності, а й у всьї діяльності з розслідування злочинів загалом. «Якщо слідчий не виявляє творчості під час розслідування, він стає реєстратором тих фактів, що лежать на поверхні явища» – зазначає Г. А. Зорін [4, с. 148].

Таким чином, технологічний і евристичний характер розслідування не суперечать одне одному, а перебувають в одній площині пізнавальної діяльності і передбачають їх комплексне використання. Розробляючи та використовуючи технологічні програми розслідування, алгоритми слідчих дій та тактичних операцій, необхідно вміти їх адаптувати до умов конкретної слідчої ситуації, виявляти та враховувати її особливості У комплексному підході розуміння технологічного та евристичного аспектів пізнання, в умінні практичного використання технологічних та евристичних (пошуково-творчих) методів і засобів слідчої діяльності вбачається запорука успішного досягнення цілей та завдань розслідування.

Список використаних джерел:

1. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів. Одеса, 2007. 260 с.
2. Див: Автоматизоване робоче місце слідчого, детектива та процесуального керівника (прокурора) / За ред. В. Є. Загороднього. Одеса, 2019; Колесніченко О. М., Матусовський Г. А. Питання програмування діяльності слідчого // Криміналістика та судова експертиза. Вип. 21. Київ, 1980;

Щур Б. В. Теоретичні засади формування та застосування криміналістичних методик. Харків, 2010 та ін.

3. Тищенко В. В., Бардицька А. А. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці. Одеса, 2012; Журавель В. А. Криміналістичні методи: сучасні наукові концепції. Харків: Апостіль, 2012; Клименко Н. І. Судова експертологія. Київ : Ін Юре, 2007 та ін.
4. Зорин Г. А. Криминалистическая методология. Минск : Амалфея, 2000.

Ключові слова: пізнавально-інформаційна діяльність, програмування розслідування, технологічний підхід, евристичний підхід, кримінальне провадження, криміналістика.

Key words: Cognitive-informational activity, investigation programming, technological approach, heuristic approach, criminal proceedings, criminology.

ЗАГОРОДНІЙ ВІКТОР ЄВСТАФІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
ректор, професор кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук*

НАУМОВИЧ ІГОР СЕРГІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри криміналістики*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ

У криміналістичних дослідженнях категорія особистості посідає одне з провідних місць, адже одним з основних елементів криміналістики як науки, беззаперечно є особа злочинця (правопорушника). Наукова категорія «особа злочинця» завжди перебувала в центрі уваги вчених, які представляють юридичні науки. Без вивчення особистості неможливо визначити причини злочинності та методи протидії злочинності.

У літературі проблемам вивчення особи злочинця приділяється значна увага.

Так, В. К. Гавло зазначає, що «криміналістику та її методик у першу чергу цікавлять такі дані про особу суб'єкта злочину, які вказують на закономірні зв'язки між ним і вчиненим злочином, що виявляються зовні – у різних наслідках вчиненого діяння. У цьому плані особу злочинця необхідно вивчати як слідоутворюючий об'єкт, джерело інформації про вчинений злочин і як засіб його розкриття» [1].

На думку Р. С. Белкіна, криміналістичний аспект вивчення особи злочинця є актуальним і перспективним напрямом у наукових криміналістичних дослідженнях [2].

Підтримуючи думку В. А. Жбанкова, вважаємо що криміналістично значущі властивості особи злочинця мають важливе практичне значення при розкритті та розслідуванні злочинів і допомагають: